

5.13. Elektronická rekonstrukce historické abecedy

Smyslem zamýšleného pracovního postupu je: na základě *analýzy* písma pochopit **pravidla** jeho **tvorby**, objevit jeho zákonitosti; pomocí *syntézy* pak vytvořit **novou abecedu**, která sice vychází z historické předlohy, ale je zbavena všech nahodilostí a nepřesností vzniklých při ručním psaní nebo jiném procesu zobrazení písma; provést *srovnání dvou abeced*; srovnání fragmentu či celého textu vysázeného z nového (zrekonstruovaného) písma s historickou předlohou je kontrolou naší úspěšnosti; porovnáváme *barevný index, sklon písma, napojení serifů, poměr hlavních a vedlejších tahů, šířkovou diferenciaci písma a další*. Nový „výtvar“ by měl být čistší, snad elegantnější, pravidelnější a rytmičtější; měl by zachovat „celkový dojem“ originálu.

Naším cílem je také rozpoznat *paradox*, že ačkoli abeceda obsahuje necelé tři desítky rozdílných znaků (písmových schémat), mají znaky mnoho společných tvarových prvků; právě proto, řečeno s nadsázkou, se $A=B=C=atd.=Z.$; je to napětí mezi individualitou a uniformitou; podrobit originalitu písmenka společným stylovým pravidlům určité abecedy znamená pochopit principy písmařské tvorby.

Každá generace písmařů hledala inspiraci ve starých písmech, každá generace písmařů a typografů se vracela k vynikajícím výkonům svých předchůdců; vraceli se k předlohám, aby písma napodobovali a vytvářeli jejich **moderní modifikace**. Tak vůbec první dokonalá renesanční antikva *Nicolase Jenson*a se objevuje v modernizaci amerického písmaře *Morrise F. Bentona* pod jménem **Cloister Old Style** roku 1914 (Američan Type Founders), ve stejném roce jej přetváří anglický písmař *Bruce Roger* pod názvem **Centaur**, dále pak se jako písmo **Verona Roman** objevuje v Anglii v roce 1923 (Stephenson Blake), jako písmo **Eusebius** *Ernsta Detterera* z roku 1928 (Ludlow). Podobně je to s písmem *Clauda Garamonda*, *Williamia Caslona staršího*, *Chrispophe Plantina*, *Johna Baskervilla*, *Pierra Simona Fourniéra mladšího*, *Firmina a Pierra Didotových*, *Gianbattisty Bodoniho* a dalších a dalších.

Na rozdíl od nových modifikací vytvořených současnými nebo nedávnými písmaři podle písem starých mistrů, je rekonstrukce písma pořád rekonstrukcí; nevzniká zde dílo, které žije vlastním životem; naše nové písmo je pořád spjato s výchozím originálem; je zde pořád silnější vazba než třeba u písma *Times* vzniklého z pozdněrenesanční inspirace.

Historické písmové předlohy, ať známe jméno autora nebo ne, jsou nepopíratelným kulturním odkazem; jsou také obrovským tvarovým „genofondem“; nebudeme si nic namalovat: v písmu po tvarové stránce je už všechno dávno hotovo nebo skoro hotovo. Proto je nádherným dobrodružstvím obdivovat a objevovat neznámé abecedy; počítače a grafické programy nám nabízejí jedinečnou šanci se těchto „pokladů“ zmocnit; dávají nám možnost zprostředkovat naši originální **interpretaci**; umožňují nám hotová písma editovat a přeměnit je ve **fonty**.

5.13.1. Výběr předlohy

Časový úsek ve vývoji písma, který dává k dispozici historické písemné předlohy k rekonstrukci, je obrovský, i když zůstaneme pouze u vývoje *latinky*. Každé historické stylové období nám nabízí velkou škálu druhů písma, jeho variant a modifikací. Písmo k rekonstrukci vybíráme podle toho, jak se nám líbí, jakou metodu si zvolíme či kolik chceme práci věnovat času. Na začátku musíme konstatovat, že tato práce je velmi náročná na čas, znalosti, bystrost i soustředění; dopředu se nedá odhadnout ani doba práce, ani pracnost. Na konci nás čeká překvapivý výsledek: námi zrekonstruované písmo; naše abeceda, na které jsme spolupracovali většinou s neznámým písmařem, rytcem nebo kameníkem; pojí nás k němu viditelné pouto našeho originálního novotvaru; měli bychom mu dát polovinu možného honoráře a rozhodně pak i polovinu radosti.

5.13.1.1. Struktura vývoje písma

Fénická abeceda:

Řecká alfabeta: *iónská / dórská*

Římská písma: *monumentální / dokumentární / knižní / kurzíva / unciála a polounciála*

Románská písma: *tzv. národní písma / karolínská minuskula*

Gotická písma a písma gotického typu: *gotická majuskula / gotická minuskula*

(textura/rotunda) / gotická kurzíva (bastarda/švabach/fraktura/kancelareska/kurent)

Renesanční písma: *benátská antikva / renesanční antikva / pozdněrenesanční antikva*

Barokní písma:

Klasicistní písma: *didotovská antikva / anglická antikva*

Písma 19. století: *tučné antikvy / grotesky / egyptienky / italienky / toskánky / groteskantikvy*

Secesní písmo:

Písma 1. pol. 20. století:

5.13.1.2. Jiné možnosti

Nabízí se další předlohy k rekonstrukci písma sahající před i za námi vymezený úsek vývoje písma; nabízejí se zajímavé předlohy z jiných okruhů:

řecká alfabeta / písma arabská / starogermánské runy / kaligrafická písma / výrazný rukopis známých osobností / rukopisy malířů a grafiků / vlastní rukopis / další

5.13.1.3. Zdroj, zařazení a popis písma

Zdrojů písmových předloh je značné množství: jsou to především **reprodukce** v publikacích o knihách a písmu; dále pak **fotografie a skeny originálů** stránek knih, listin i jiných dokumentů, které jsou uchovávány v archivech a vědeckých knihovnách; jsou nejcennější, ale jsou také nejméně dostupné, protože jmenované specializované instituce je půjčují jen presenčně a to jen vědeckým pracovníkům nejvyšší kategorie; zdrojem mohou být **fotografie** netištěných **objektů** (nápíseš tesaných do kamene, nápíseš na předmětech ap.); zajímavou dokumentační a reprodukční technikou jsou **frotáže** (suchá nebo mokrá technika); rovněž mohou být zdrojem nejrůznější soukromé písemné **dokumenty** lidí; v současnosti je možno si opatřit předlohy i **na internetu**. Při práci s předlohami bychom neměli zapomenout na:

a/ název písma, autora, zeměpisný původ, historické a výtvarné zařazení písma;

b/ zdroj předlohy, popis písma a dataci;

c/ prostudování historických i výtvarných souvislostí.

d/ Neměli bychom pracovat s již hotovou kompletní abecedou, ale jen s texty a fragmenty.

Tabulka: Zdroje předloh (5x)

Tipy: Zdroje předloh / literatura

Zdeněk Tobolka: *Knihy, její vznik, vývoj a rozbor*, Orbis Praha 1950

František Muzika: *Krásné písmo ve vývoji latinky I, II*, SNKLU Praha 1963

Hildegard Korger: *Schrift und Schreiben*, VEB Fachbuchverlag Lipsko 1970

Miroslav Bohatec: *Skryté poklady*, Artia Praha 1970

Albert Kapr: *Schriftkunst*, VEB Verlag derKunst, Drážďany 1971

Josef Krása: *Rukopisy Václava IV*, Odeon Praha 1971

Štefan Tkáč, Karol Kallay: *...len kameň a drevo*, Pallas Bratislava 1977

Pravoslav Kneidl: *Z historie evropské knihy*, Svoboda Praha 1989

Mirjam Bohatcová a kolektiv: *Česká kniha v proměnách staletí*, Panorama Praha 1990

Ingo F. Walter, Norbert Wolf: *Codices illustres*, Taschen Köln, London, Madrid, N.York, Paris, Tokyo 2001

Andreas Fingernagel, Christian Gastgeber (ed.): *In the Beginning was the Word*,

Taschen Köln, London, Madrid, New York, Paris, Tokyo 2003

František Muzika: *Krásné písmo ve vývoji latinky I, II*, Paseka Praha-Litomyšl 2004 (*reprint*)

Tipy: Zdroje předloh / internet

www.cesg.unifr.ch

5.13.1.4. Kvalita předlohy

Kvalita předlohy závisí: 1/ na **zdroji předlohy**; u vytištěných předloh do hry vstupuje postskriptový rastr, který rozbíjí okraje skenovaných písmen (zubaté okraje) a znepríjemňuje nám vymezení písmového obrazu, zvláště pokud musíme písmena hodně zvětšit; nízká kvalita vstupu se projevuje hlavně tehdy, pokud předloha obsahuje příliš drobné písmo; 2/ na **typu předlohy**: pevná (odrazová), barevná či černobílá, předloha elektronická. 3/ na **velikosti rozlišení** při skenování předlohy; při velkém rozlišení vznikají velké bitmapové soubory, se kterými se hlavně v první fázi práce těžko manipuluje.; následně při velkém zvětšení jsou písmena neostrá (rozložena na pixely).

Tabulka: Kvalita předlohy

5.13.2. Digitalizace předlohy

Předlohu naskenujeme ve vyšším rozlišení nebo vyfotografujeme digitálním fotoaparátem. Jednotlivá písmena separujeme tak, abychom s nimi mohli samostatně manipulovat.

5.13.3. Výběr typických zástupců do skupin

Z množství písmen vybereme určitý počet nejtypičtějších zástupců (5 – 10); je možné, že některá písmena budou zastoupena málo nebo jen jedním zástupcem; některá písmena mohou chybět zcela. Písmena podrobně prozkoumáme a zařadíme do skupin; kritériem výběru bude odhad podobnosti některých částí; seřadíme je vedle sebe, zhotovíme *dolní*, *minuskové* popř. další *účaři* a pak zvětšíme písmena do stejné velikosti. Účaři jsou velmi důležitá, pomohou nám upřesnit celou práci, všem písmenům poskytnou rovnocennou výchozí pozici; pokud budeme mít písmena nestejně velikosti, budeme jen těžko hledat souvislosti mezi nimi.

5.13.4. Metody rekonstrukce

Během dvanáctileté výuky a praxe v Ateliéru grafického designu a multimédií na FI MU jsme se studenty předmětu *Písmo II*, dále pak v bakalářských a diplomových pracích, objevili množství cest a cestiček, jak historickou písmovou předlohu transformovat v abecedu; daly by se z nich vyabstrahovat **čtyři rozlišitelné metody**; na nich by se daly vysledovat společné a odlišné kroky, které se mohou shrnout do tří fází: 1/ tvarová **analýza** písmen, 2/ **syntéza** - tvorba nových písmen a 3/ **srovnání** historické předlohy a podle ní vysázeného nového textového celku z rekonstruované abecedy. Ze srovnání nový text vyšel dobře nebo špatně; přimhouřené oči a celá řada dalších kritérií nám prozradila chyby a omyly; práce se v některých případech vracela na začátek. Musím poctivě přiznat: těchto případů bylo málo; to i proto, že při naší rekonstrukci existuje celá řada míst, kdy je možné postupy zastavit a kontrolovat.

5.13.4.1. Metoda rekonstrukce pomocí písmového schématu a psacího nástroje

Metoda je vhodná pro rekonstrukci celé řady písem *románských*, písem *19. století*, především pak *renesančních*; dále pro písma *kaligrafická a kurzívní*.

Tabulka: Písařské nástroje (4x)

Po neskenování předlohy a její úpravě vybereme určité množství písmen a seřadíme je podle tvarové podobnosti: kulatá písmena odvozená od **o**; písmena rovná odvozená od **l**; písmena skupiny **n**; kombinovaná skupina písmen **l + n**; ostatní a jiná písmena.

Tabulka: Naskenovaná předloha

Tabulka: Výběr písmových skupin

Analýza:

1/ hledání osy tahů (stopy písmene; písmového schématu) u vybraných písmen metodou

středů kružnic;

2/ vyhodnocení ideální stopy písmene na základě srovnání více stop u stejných grafémů; překrývání stop;

3/ vyhodnocení ideální stopy písmene na základě srovnání více stop u podobných grafémů; překrývání stop;

Syntéza:

4/ geometrizace stopy (*debramborizace*);

5/ vyrovnání sklonu písmene;

6/ vytvoření společných částí písmových tahů – prefabrikátů;

7/ skládání a ověřování prefabrikátů;

8/ hledání ideálního tvaru a sklonu nástroje;

9/ napsání tahu písmene zvoleným nástrojem;

10/ vyrovnání velikostí písmen do stanovených účaří;

11/ srovnání napsaného písmene s výchozím původním písmenem předlohy;

12/ vyretušování tvarových nedostatků;

13/ kompletování celé abecedy;

Srovnání:

14/ vysazení textu (montáž) nebo jeho fragmentu podle textu historické předlohy;

15/ srovnání historické předlohy a novotvaru.

5.13.4.2. Metoda rekonstrukce pomocí písmových prefabrikátů

Metoda je vhodná pro rekonstrukci celé řady písem *gotických*.

Vybrali jsme určité množství písmen a seřadili podle tvarové podobnosti:

Analýza:

1/ hledání osy tahů u vybraných písmen metodou středů kružnic;

2/ vyhodnocení ideální stopy písmene a geometrizace stopy;

3/ vytvoření jednotlivých prefabrikátů;

Syntéza:

4/ skládání prefabrikátů a vytvoření písmen;

5/ srovnání složeného písmene s výchozím původním písmenem předlohy;

6/ vyretušování tvarových nedostatků;

7/ kompletování celé abecedy;

Srovnání:

8/ vysazení textu (montáž) nebo jeho fragmentu podle textu historické předlohy;

9/ srovnání historické předlohy a novotvaru.

5.13.4.3. Metoda rekonstrukce pomocí písmových siluet

Metoda je vhodná pro rekonstrukci celé řady písem *starověku, románských a tzv. národních* písem, ale i písem *secesních a dekorativních*.

Vybrali jsme určité množství písmen a seřadili podle tvarové podobnosti: kulatá písmena odvozená od **o**; písmena rovná odvozená od **l**.

Analýza:

1/ hledání osy tahů u vybraných písmen metodou středů kružnic (není vždy nutné);

2/ vyhodnocení proporcí písmen, jejich výšky a šířky; u stínovaných písem vztah mezi hlavním a vedlejším tahem;

3/ vytvoření jednotlivých prefabrikátů siluet;

Syntéza:

4/ skládání prefabrikátů siluet a vytvoření písmen;

5/ srovnání složeného písmene s výchozím původním písmenem předlohy;

6/ vyretušování tvarových nedostatků;

7/ kompletování celé abecedy;

Srovnání:

8/ vysázení textu (montáž) nebo jeho fragmentu podle textu historické předlohy;

9/ srovnání historické předlohy a novotvaru.

Diplomová práce:

Markéta Snopková: Elektronická rekonstrukce římské nápisové kapitály a její grafická interpretace

5.13.4.4. Metoda rekonstrukce kombinací dvou nebo tří metod

Kombinovaná metoda je vhodná pro rekonstrukci celé řady písem všech slohových období; záleží na povaze předlohy, které metody budeme kombinovat: první a druhou, první a třetí, druhou a třetí, nebo budeme kombinovat všechny tři; zde popisujeme kombinaci první s druhou metodou.

Vybrali jsme určité množství písmen a seřadili jsme je podle tvarové podobnosti: kulatá písmena odvozená od **o**; písmena rovná odvozená od **l**; popř. další skupiny.

Analýza:

1/ hledání osy tahů (stopy písmene; písmového schématu) u vybraných písmen metodou středů kružnic;

2/ vyhodnocení ideální stopy písmene na základě srovnání více stop u stejných grafémů; překrývání stop;

3/ vyhodnocení ideální stopy písmene na základě srovnání více stop u podobných grafémů; překrývání stop;

Syntéza:

4/ geometrizace stopy (debramborizace);

5/ vyrovnání sklonu písmene;

6/ vytvoření společných částí písmových tahů – prefabrikátů;

7/ skládání a ověřování prefabrikátů;

8/ hledání ideálního tvaru a sklonu nástroje;

9/ napsání tahu písmene zvoleným nástrojem;

10/ **kde nevystačíme s napsáním písmene pomocí nástroje a stopy, tam vytvoříme prefabrikáty některých částí písmene;**

11/ kombinujeme napsaná písmena a prefabrikáty;

12/ vyrovnání velikostí písmen do stanovených účaří;

13/ srovnání napsaného písmene s výchozím původním písmenem předlohy;

14/ vyretušování tvarových nedostatků;

15/ kompletování celé abecedy;

Srovnání:

16/ vysázení textu (montáž) nebo jeho fragmentu podle textu historické předlohy;

17/ srovnání historické předlohy a novotvaru.

Diplomová práce: Jiří Matějka: Elektronická rekonstrukce písma Court Hand

5.13.5. Závěr

Navržené metody rekonstrukce historických předloh jsou jen zobecněnými ideálními návody; při své práci na rekonstrukci písma si najdete celou řadu vlastních objevných cest a cestíček; jinak by vás to ani nebavilo. Chce to navíc trpělivost, přesnost a šťastnou ruku.

Přeji vám všeho v plné míře.

Vítězslav Švalbach